

СТАНОВИЩЕ

от

доц. д-р Деян Сашков Рабовянов – НАИМ при БАН

За дисертационния труд за присъждане на образователна и научна степен „ДОКТОР“ на тема: „Средновековна сграфито керамика с монограми и други подглазурни съкращения от българските земи“ на Георги Михайлов Сенгалевич – редовен докторант по Средновековна археология в катедра „Археология“ на СУ „Св. Климент Охридски“, с научен ръководител доц. д-р Коста Хаджиев от НАИМ при БАН.

Научна биография

Г. Сенгалевич е завършил средното си образование през 2008 г. в Националната гимназия за древни езици и култури „Константин Кирил Философ“. През 2012 г. завършва висше образование в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, специалност „Археология“, където през 2015 г. придобива магистърска степен. От 2016 до 2019 г. е редовен докторант към катедра „Археология“ на СУ. През май 2017 г. Г. Сенгалевич е взел участие в специализиран курс по керамична петрология на Британската археологическа школа в Атина, а от октомври 2017 до април 2018 г. отново в гръцката столица с мобилност по програма „Еразъм+“ е имал възможност да работи в богатите библиотеки на Атинския университет и на чуждестранните археологически школи, както и да посещава курса по гръцка палеография на специалиста А. Целикас. В хода на своето научно развитие Г. Сенгалевич е натрупал и теренен опит, участвайки в археологическите проучвания на 10 различни обекта в страната, на два от които е бил и заместник-ръководител. Доказателство за осъщественото научно развитие на докторанта са вече публикуваните 11 негови статии и студии, фокусирани върху интересуващата го проблематика, пет от които са по темата на дисертацията и имат приносен характер. Публикациите отразяват интересите на Г. Сенгалевич към културата на средновековна Византия и България, с акцент върху керамиката, архитектурната декорация, накитите, епиграфиката и емблематиката. Впечатление правят и участията му в няколко международни научни форума като 23-ия Международен конгрес за византийски изследвания през 2016 г. и 12-ия Международен конгрес за средновековна и съвременна

керамика в Средиземноморието през 2018 г. Впечатляват езиковите възможности на докторанта, който владее гръцки, английски и руски езици, като ползва още класически езици, немски и френски. От 2019 г. той работи в Секцията за средновековна археология на Националния археологически институт с музей към БАН по Националната програма „Млади учени и постдокторанти“, където има възможност да обогати научната си кариера и професионален опит.

Дисертация

Избраната тема за дисертация е удачна, както с количеството и характера на материалите, така и с немалкото и сложни въпроси, на които се очаква да отговори докторанта. Представените 535 образци на керамика с подглазурни монограми са подходяща база за едно подобно изследване. С включването на 195 непубликувани и непознати на научната общност съдове с монограми Г. Сенгалевич има личен принос. Важно е да се подчертае, че макар по тази тема да е писано немалко, най-вече по проблематиката свързана със Средновековния Търновград, тя така и не бе получила необходимото обобщаване. Мога да кажа, че Г. Сенгалевич е успял да се справи с нея, при това демонстрирайки задълбочени познания и разбиране по същността на темата. Наред с това, той е представил текст демонстриращ един вече изграден научен стил на писане и което е особено приятно, грамотен и граматически коректен език.

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, списък на използваните съкращения, библиография, четири приложения (54 образа, 13 карти, 4 диаграми и 36 табла), каталог (535 каталожни номера) и допълнителни бележки – общо 420 страници (344 с. текст), компютърен набор.

Въведението е разчупено, написано по нов начин, но според мен твърде кратко. Макар и увеличаващ обема, един класически увод представящ предмета, целите, задачите, хронологическия и териториалния обхват на изследването би бил по-подходящ. Именно там и ще прелее частта озаглавена „Основни цели и задачи. Методология“. Своеобразния „преразказ“ на съдържанието в нея ми се струва излишен.

Не считам за проблем включването на „История на проучванията“ в уводната част. Там не е пропуснато нищо съществено от изследванията по въпроса, като е изразена и определена доза, в повечето случаи заслужена критичност. Считам обаче, че и тук докторанта е бил твърде лаконичен. Една по-голяма изчерпателност не би била излишна па макар и проблемните аспекти на споменатите изследвания да са отразени в текста.

В първа глава е разгледана твърде подробно проблематиката на разглежданите от дисертацията специфични епиграфски паметници. Смятам, че е надхвърлено, включително и в исторически план необходимото за разясняването на генезиса и проблемите свързани с монограмите. Все пак, тук е уточнено и аргументирано използваното от докторанта разделение на монограмите. Похвално е и желанието на Г. С. да обхване всички аспекти на проблемите свързани с подглазурните монограми, но доколкото е необходимо да се влиза в историята на сграфито керамиката и да обяснява добре позната ѝ технология. Все пак, макар и пряко да не са необходими в този им подробен вид, тези части от текста създават една монографична цялост в представянето, което би било полезно при бъдещата публикация на тезата. Наред с това те издават и ерудираност и разбиране на материала.

Известно смущение при прочита на дисертационния труд ми създаде поставянето на **Глава II** пред **Глава III**. За мен е по-логично това своеобразно обобщение на разглежданите паметници в контекста на керамиката от България и Източното Средиземноморие да бъде направено, след като четящия труда се е запознал с конкретните паметници и техните тълкувания от автора. В тази насока бих препоръчал и в заключението да бъде обърнато по-голямо внимание именно на проблема защо в средновековна България сграфито керамиката с монограми има други проявления и смислова натовареност от модела на византийската керамика с монограми.

В Заключението (с. 189-195), освен обобщаване на основните изводи, се засягат по-подробно и въпросите за произхода на монограмната мода в сграфито керамиката, както и за връзката ѝ с две различни културно-политически зони, едната от които центрирана около Константинопол, а другата – около Търново.

Списъкът на цитираната литература, обхващащ 29 страници, свидетелства положително за мащаба и качеството на изследването. Цитирането следва Оксфордската система, като на места, където се изрежда поредица от заглавия, те удачно са изведени под линия.

По отношение на Приложенията към дисертацията мога само да похваля докторанта. Използваната литература е обхватна и разноезична, и отразява познаване на разглежданата тема не само за България, но и за целия Византийски културен кръг. Каталогът е стегнат, информативен като съдържание и лесен за ползване, отразявайки

структурата на основния текст с разделянето на материалите по групи. Считаю за приносен момент представянето на кратка аргументация за датировката на паметниците.

Образите са с много високо качество, удачно подбрани и подредени и информативно аотирани, което улеснява ползването им както с основния текст и каталога, така и самостоятелно. Подходящо е и отделянето на таблата с паметниците от България след каталога. Препоръчително е да се използва по-добра подложка за топографския план на Търново от предложената в Карта 8. Иначе като цяло картите са информативни и четивни, макар че при някои по някаква причина липсват цифрови обозначения. Тук бих посочил също, и че обвързването на Френкхисар в Търново със западноевропейските търговци е по-скоро историографска фикция отколкото реалност и не бива да се търси следа в тази посока, както посочената на стр. 53.

Автореферат

Предложения от Г. Сенгалевич автореферат е максимално информативен предвид кратката си форма и задоволително онагледява структурата, съдържанието и приносите на дисертационния труд.

Публикации

Докторанта е представил пет публикации пряко свързани с темата на дисертационния труд. Те представляват завършени научни текстове с приносен характер по отношение решаването и онагледяването на конкретни проблеми, свързани с проблематиката на подглазурните монограми върху сграфито керамиката както във Второто българско царство, така и във Византийския културен кръг като цяло. Наред с научните качества на Г. Сенгалевич, те демонстрират и напълно оформен език и стил на писане, висока грамотност и обща култура и впечатляващи технически умения по отношение на оформянето и представянето на онагледяващия изобразителен материал.

Научни и научно приложни приноси

Сред приносите на дисертационния труд на Г. Сенгалевич на първо място трябва да се посочи включването в научно обращение на 195 непубликувани и непознати на научната общност съдове с монограми.

Сред приносните моменти трябва да се посочи, че докторанта разглежда паметниците от България не на фона, а в рамките на византийската сграфито керамика и тенденциите в развитието ѝ. В случая този „смесен“ материал е разгледан не само от епиграфска гледна точка, но и по отношение на типология на формите, украса и технология на носителите, т.е. на керамичните съдове. Това представя паметниците в тяхната цялост и е от особено значение при търсенето на техния произход (дори работилници), хронология и разпространение. Това е отразено по най-добър начин в обхватната трета глава, която е и основната по обем и съдържание част на дисертацията. Тази контактна аналитична част на труда демонстрира не само високата подготовка на докторанта в областта на епиграфиката, но и задълбочените му познания на керамичния материал, както продукт на българските работилници, така и от византийския кръг.

Добре подкрепено е предположението обвързващо монограмите от съдовете от византийската група с разпространяваща се мода в декорацията, носеща в основата си апотропеен характер. Трябва да се подчертае обаче, че то изпъква по-скоро заради отхвърлянето на други предложени обяснения – знак за собственост, поклонничество и др., а не защото може да се докаже пряко. Докторанта е направил максималното за изясняването на този въпрос, но според мен в бъдещото публикуване на дисертацията трябва да наблегне малко повече на един друг дори по-важен, а именно защо в средновековна България монограмите придобиват една различна и много по-конкретна функция? Тук те не са декоративен моден елемент, ако и да са в рамките на византийското културно влияние, а имат функцията да покажат собственост и/или принадлежност. Толкова ли са различни нещата или по-скоро в Търново има възможността да се „улови“ целия процес в развитие, докато макар и намираща се в по-широка среда и представена с повече материали византийската група остава все още недоизяснена?

Трябва да отбележа, че аз съм съгласен с повечето от предложенията на Г.С., но бих препоръчал да бъде по-обстоен именно в предаването на значението зад този материал. На моменти докторанта е може би излишно предпазлив и предпочита да представя, а не да заключава. Това обаче не винаги е лошо и е по-скоро признак за изграден научен скептицизъм. Именно в областта на значението на монограмите в българска среда Г.С. има и изразен личен принос. Той успешно различава и реинтерпретира някои паметници, което е съпътствано от нужната научна аргументация. Това се отнася за: Сб. с монограм на логотета Филип; С7. на патриарх Симеон; С9. на патриарх

Йоаникий II; С11. с монограми на Червенския митрополит; С13. на Дръстърския митрополит Захария; С14. с монограми на хартофилакса и С18. с монограм на Владимир от крепостта Витата стена до с. Здравковец, Габровско.

Заклучение

В настоящия си вид предложения труд демонстрира завършеност и ползваемост. Той се отличава с голяма информативност, подходяща визуална онагледеност и предлагане на решения по редица научни въпроси. Очевидни са и приносите на дисертационния труд. На тази база считам, че е представен труд с високи качества и предлагам на Георги Михайлов Сенгалевич да бъде присъдена образователната и научна степен „ДОКТОР“.

01.05.2021 г.

Велико Търново

Доц. д-р Д. Рабовянов:

